

6. Економічна активність населення України 2017: стат. зб.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Зовнішня трудова міграція населення України 2015-2017.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

8. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми и почему бедные страны остаются бедными; пер. с англ. Н. Автономовой; под ред. В. Автономова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». 2-е изд. М.: Изд. Дом Высшей школы экономики, 2014. С. 146, 213-216.

Надійшла до редакції 03.12.2018 р.

С.А. Жуков, д.е.н., с.н.с.,
К.І. Маліношевська, к.е.н.

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО, РЕГІОНАЛЬНОГО ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО РІВНІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Функціонування економіки на сучасному етапі потребує паралельного та збалансованого розвитку суспільства, що є актуальним на міні-, мезо- і макрорівні, а також становить об'єкт наукових досліджень багатьох учених. Першопричиною таких досліджень є нерівномірний розподіл усіх видів ресурсів, у тому числі трудових, що безпосередньо впливає як на якість життя населення, так і на довкілля, екологію. Сучасні інтеграційні процеси спонукають до зростання конкуренції, насамперед, у промисловому секторі України, орієнтованому на зовнішні ринки збуту. Однак військовий конфлікт на сході України, складні політичні та соціально-економічні умови країни, сировинна структура промисловості, виробнича вразливість економіки, діючі квоти й обмеження для виходу на ринки Європейського Союзу створюють перешкоди для сталого розвитку промислових підприємств і вітчизняної економіки загалом.

Такі вчені, як О. Будько [2], В. Власенко [3], Л. Привалова [9], досліджують нормативно-правову базу щодо сталого соціально-

© С.А. Жуков,
К.І. Маліношевська, 2018

економічного розвитку, проблем екологічної економіки. У роботах О. Амоші [10], В. Антонюк [10], О. Новікової [10], Н. Маркової [6] та ін. визначено фактори впровадження сталого розвитку промисловості з позиції трьох його складових: економічної, соціальної та екологічної. Про потребу у використанні світового досвіду при формуванні цілей і реалізації стратегії сталого розвитку України наголошують Н. Маркова, О. Захарченко [4] і Л. Мельник [7].

Мета статті – дослідити теоретичні та практичні перспективи забезпечення Стратегії сталого розвитку України на національному, регіональному та підприємницькому рівнях на основі збалансування вітчизняної економіки, соціального розвитку та екології.

На Всесвітній конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) була офіційно прийнята наукова категорія «sustainable development» (англ.), що дослівно перекладається на українську урахуванням контексту «життєздатний розвиток», а за змістом – «самопідтримуючий розвиток». За визначенням Комісії ООН зі сталого розвитку, мета сталого розвитку полягає в тому, щоб задовольнити потреби сучасного суспільства, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [7, с. 220].

У формуванні засад сталого розвитку в Україні важливу роль відіграло прийняття у 2015 р. Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 року, яка окреслює цілі та шляхи їх досягнення, а головне – напрямки та пріоритети розвитку країни, кінцевою метою яких є досягнення європейських стандартів життя в Україні. У Стратегії зазначається, що перехід національної економіки до стандартів економічно безпечного виробництва і споживання з метою забезпечення сталого економічного розвитку загалом викликаний усе більш зростаючою залежністю вітчизняної економіки від зовнішніх, здебільшого негативних факторів, серед яких найбільш суттєвими є обмеженість і висока вартість енергетичних ресурсів, нерациональне використання сировинної бази та робочої сили. Серед факторів, які визначають низький рівень ефективності використання ресурсів, визначено такі: висока ресурсоемність ВВП, яка в 2-3 рази перевищує середній рівень, досягнутий в країнах ЄС; низький рівень глибини переробки мінеральної сировини; зростання обсягів експорту сировини і продукції з неї (сьогодні Україна експортує понад 85% металу, що виробляє вітчизняна металургія).

Зростаюча залежність національної економіки від зовнішніх факторів, у тому числі негативних, обмеженість і висока вартість

енергетичних ресурсів, необхідність більш раціонального використання сировинної бази і робочої сили мають служити стимулом для використання інновацій задля підвищення потенціалу віддачі від наявних у країні та імпортованих з-за її меж ресурсів, переходу вітчизняної економіки до стандартів економічно безпечного виробництва і споживання з метою забезпечення сталого економічного розвитку в цілому. Крім того, зазначені фактори в поєднанні з низьким рівнем доданої вартості не лише зумовлюють для України негативні економічні наслідки, але і викликають ресурсно-екологічні проблеми, які проявляються в забрудненні та деградації навколишнього середовища, земель, збільшенні кількості та поглибленні техногенних загроз. Вирішення цих та інших проблем потребує втручання держави, зокрема розробки державних рішень щодо забезпечення ефективного сталого економічного розвитку країни на основі нових знань, високих технологій та інновацій.

У той же час для забезпечення сталого розвитку економіки Україна має не копіювати зарубіжні моделі, а створити такі механізми реалізації нової державної інноваційно-інвестиційної політики, які дозволять подолати накопичені системні наслідки від проведення неоліберальних економічних реформ і реально перейти на інноваційний шлях економічного розвитку. Для цього необхідні такі заходи [11, с. 175]:

- зміна концептуальних засад, що визначають у даний час роль і практичні функції держави в ринковій економіці;

- структурна перебудова економіки і, в першу чергу, промисловості;

  - подолання кризової економічної нерівності населення;

  - відновлення довіри до держави і влади.

У табл. 1 наведено ключові показники реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна-2020».

Незважаючи на значну кількість показників оцінки реформ і програм, їх досягнення впродовж 5 років в Україні є сумнівним, адже стратегія держави планується на десятиліття, а обов'язковою передумовою реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» є співробітництво між владою, бізнесом і громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Саме побудова консолідованого тристороннього підходу є головним завданням до 2020 р.

Промислові регіони відіграють особливу роль у соціально-економічній системі України. У цих регіонах, які займають майже п'яту частину країни, виробляється третина валового регіонального

продукту, на їх частку припадає понад 41% робітників промисловості та більше 40% експорту товарів і послуг. Інтегральний показник екологічної небезпеки та соціальної напруженості в цих регіональних утвореннях є найвищим серед усіх областей України.

Таблиця 1

**Групи показників реалізації Стратегії сталого розвитку
«Україна-2020»¹**

Показник	Україна 2014	Україна 2020
1	2	3
Група 1. Розвиток		
1. Рейтинг легкості ведення бізнесу	96	30 топ
2. Кредитний рейтинг країни на рівні інвестиційної категорії	ССС	ВВВ
3. Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	40 топ
4. ВВП на душу населення, дол.	8508	16 000
5. Чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015-2020 рр., млрд дол.	-	40
6. Максимальне відношення загального дефіциту бюджету, включно із Нафтогазом, до ВВП, %	10,1	3
7. Максимальне відношення державного боргу до ВВП, %	67,6	60
8. Енергоефективність, %	0,36	0,20
Група 2. Безпека		
1. Військові витрати, % від ВВП	1,02	3
2. Чисельність професійних військових на 1000 населення	2,8	5,6
3. Індекс сприйняття корупції	144	50 топ
4. Довіра експертного середовища до суду, %	-	70
5. Довіра громадян до міліції, %	-70	70
6. Оновлення кадрового складу державних службовців (правоохоронні органи, судді, прокуратура, влада), %	-	70
7. Ліміт частки одного постачальника в загальному обсязі закупівель будь-якого енергоресурсу, %	60	30
Група 3. Відповідальність		
1. Середня тривалість життя, років	71	+3
2. Частка коштів місцевих бюджетів у загальнодержавному бюджеті, %	31	65
3. Проникнення широкосмугового Інтернету (кількість абонентів на 100 осіб)	8,88	25

Закінчення табл. 1

1	2	3
4. Відсоток випускників шкіл у 2020 р., які володіють двома іноземними мовами	-	75
5. Якість середньої освіти	-	50 топ
Група 4. Гідність		
1. Громадяни України, які відчувають гордість за свою країну, %	-	90
2. Кількість призових місць на Олімпіаді-2020 в Японії	-	35
3. Глобальний індекс конкурентоспроможності у боротьбі за таланти	66	30 топ
4. Кількість фільмів у широкому прокаті українського виробництва у 2020 р.	7	20

¹ Удосконалено на основі джерела [11].

У той же час промислові регіони мають більш високий рівень економічного розвитку, однак він позбавлений цільової спрямованості на забезпечення соціальної та екологічної безпеки. Відсутня збалансованість економічного, соціального та екологічного розвитку як у промислових регіонах, так і в Україні загалом. Вона трансформується на державний рівень. Таке становище обумовлює потребу у визначенні державних важелів впливу на зміну ситуації в регіонах України в екологічній, економічній, соціальній сферах та на формування засад сталого розвитку.

Визначений у пріоритетних напрямках сталий розвиток регіону повинен мати місце у Державній стратегії регіонального розвитку та одночасно виявити потреби у змінах в економічній, соціальній та екологічній складових. Для більш прискореного й ефективного переходу України до сталого розвитку доцільним є першочергове його запровадження в тих регіонах, де найбільші негативні наслідки зростання ризиків та небезпек, де досягнення сталого розвитку вплине на ці процеси в країні загалом.

Ефективність управління соціальною складовою сталого розвитку країни, регіонів неможливе без вирішення насамперед проблем соціально-економічного розвитку Донецької області. За даними Донецької ОДА протягом 2015 р. спостерігалася стійка тенденція зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих на території області, підконтрольній українській владі. Даний показник збільшився у 2,2 раза і на початок 2016 р. склав 655,8 тис. чол.

Крім того, в Україні рівень безробіття серед осіб працездатного віку (розрахований за методологією МОП) за даними Державної служби статистики України у I кварталі 2016 р. склав 10,3%, загальна чисельність безробітних серед працездатного населення налічує майже 1,8 млн чол., серед яких 63% – чоловіки. При цьому майже 64% безробітних проживають у містах. Найвищий рівень безробіття серед осіб працездатного віку зафіксований у Луганській (17,6%) та Донецькій (15,2%) областях.

У зв'язку з вищезазначеним особливою значущістю для забезпечення сталого розвитку країни набувають питання створення нових робочих місць, збереження робочих місць насамперед на провідних підприємствах, що розташовані та функціонують на території Донецької області, підконтрольній Україні: ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», ПАТ «Енергомашспецсталь», ПАТ «Старокраматорський машзавод», ПАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування», ПАТ «Азовмаш», ПрАТ «Артемівський машзавод «Вістек», ПАТ «Дружківський машинобудівний завод», ПАТ «Грета», ТОВ «ВО «Слов'янський завод високовольтних ізоляторів» та ПАТ «Бетонмаш» та ін. Промислові підприємства м. Краматорська за січень-жовтень 2016 р. реалізували продукції на 16514,1 млн грн (їх питома вага в загальному обсязі реалізованої промислової продукції по області склала 10,0%) [5, с. 220-221].

У табл. 2 відображено результати SWOT-аналізу стану забезпечення сталого розвитку підприємств.

Основними причинами зниження обсягів виробництва промислової продукції є складна економічна ситуація в країні та світі, відсутність підтримки з боку держави, зменшення виробництва продукції на експорт через несприятливу економічну кон'юнктуру і втрати частини зовнішніх ринків, зниження попиту на промислову та машинобудівну продукцію на внутрішньому ринку. Це пов'язано зі скороченням купівельної спроможності споживачів в Україні, підвищенням тарифів на електроенергію та іншу сировину, відсутністю обігових та інвестиційних коштів для розвитку виробництва, зниженням активності світової інвестиційної діяльності, низьким рівнем інновацій на машинобудівних підприємствах, зношеністю основних виробничих засобів базових підприємств галузі та іншими факторами, що негативно впливають на конкурентоспроможність, якість, собівартість і рентабельність продукції.

Згідно з результатами виконаного аналізу визначено умови переходу України на модель сталого розвитку:

SWOT-аналіз стану забезпечення сталого розвитку підприємств¹

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
1. Стратегічна важливість для економічної безпеки держави. Значний виробничий потенціал, можливість упровадження нових технологій	1. Залежність від експорту, загострення конкуренції на ринку, квоти та обмеження з боку ЄС, проблема збуту продукції. Збереження високої сировинної спрямованості виробництва, висока матеріало- та енергоємність продукції, рівень ефективності використання матеріальних ресурсів
2. Розвинутий ринок праці, наявність трудових ресурсів	2. Труднощі кредитування і залучення додаткового іноземного капіталу, рівень та доступність інвестиційних коштів на технічне переозброєння, модернізацію, оновлення матеріально-технічної бази (основних виробничих фондів), дефіцит коштів на нові технології
3. Рівень відкритості, у тому числі у сфері соціально-відповідального бізнесу	3. Рівень упровадження інновацій, зносу виробничих фондів (їх неповне завантаження, зниження ефективності їх використання)
4. Система менеджменту якості ISO 9001-2000 і ДСТУ ISO 9001-2001	4. Рівень ресурсозбереження та ОНПС, система екологічного управління згідно з міжнародними стандартами. Наявність потенційно небезпечних (екологічно, техногенно небезпечних) виробництв
5. Розвинута система управління, корпоративна культура	5. Умови праці, ефективність використання трудових ресурсів
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
1. Перепрофілювання виробництва, освоєння наукоємних видів продукції, вихід на нові ринки	1. Наростання кризових процесів в Україні, у тому числі в зовнішньоекономічній політиці
2. Зниження витрат, собівартості продукції за рахунок економії матеріальних ресурсів і скорочення невикористаних витрат, у тому числі штрафних санкцій	2. Втрати внутрішнього ринку на користь виробників з ЄС, а також традиційних ринків збуту в країнах МС, ЄС, руйнування зв'язків у ланцюжку постачання сировини і матеріалів, низький рівень платоспроможного попиту на внутрішньому ринку
3. Удосконалення (коригування) економічної стратегії, соціальної політики (рівень соціальної відповідальності)	3. Зростання тарифів, витрат на сировину і матеріали (наявність монополістів-постачальників), податкового тягаря при дефіциті фінансових ресурсів (вільних обігових коштів)
4. Зміна спеціалізації окремих виробництв, конверсія, у тому числі для забезпечення стратегічних суміжних галузей, зокрема агротехніко-промислового комплексу	4. Ризик банкрутства, форс-мажорних обставин (руйнування) та закриття

¹ Систематизовано та доповнено за джерелами [1; 8].

екологічно безпечний розвиток економіки, результатом чого має стати досягнення вищого рівня добробуту при одночасному розв'язанні ресурсо-екологічних і соціальних завдань;

відтворення та раціональне використання всіх видів ресурсів, запровадження ефективної системи природокористування й охорони навколишнього середовища, підтримка екологічної рівноваги як основи збереження довкілля для сучасного та майбутніх поколінь;

необхідність системної еколого-економічної реструктуризації промисловості, сільського господарства, узгодження цілей і заходів розвитку галузей та регіонів, окремих підприємств, які є елементами соціо-еколого-економічної системи країни;

співробітництво з міжнародними організаціями з питань сталого розвитку та розв'язання ресурсо-екологічних проблем на основі інноваційного розвитку економіки, запровадження у практику господарювання найкращого досвіду та провідних науково-технічних і соціально-економічних досягнень;

утвердження в суспільстві принципів соціальної справедливості, подолання соціальних проблем і стабілізація на цій основі демографічної ситуації в країні, зниження захворюваності та збільшення тривалості життя людини.

Висновки. Встановлено, що проблему забезпечення сталого розвитку промислових підприємств необхідно вирішувати з урахуванням стану біологічних, географічних, економічних і соціальних об'єктів певної країни (території, галузі, підприємства), а також сукупності факторів та умов зовнішнього середовища. Вирішення глобальних проблем неможливе без узгодження дій і стратегій розвитку на всіх рівнях – від рівня світової спільноти в цілому і рівня окремих країн до рівня промисловості та конкретних підприємств. Результатом системного вирішення економічних, екологічних і соціальних проблем на всіх рівнях буде забезпечення сталого розвитку.

Література

1. Авакян Э.В. Обеспечение устойчивого развития промышленных предприятий на основе инфраструктурных факторов: автореферат дис. ...канд. экон. наук: спец. 08.00.05 / ФГБОУ ВПО «Российский государственный гуманитарный университет». Москва, 2013. 31 с.

2. Будько О.В. Нормативно-правове регулювання сталого розвитку підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 2. С. 40-43.
3. Власенко В.О. Екологічна економіка як інструмент впровадження сталого розвитку: поняття та принципи правового регулювання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 5/6. С. 22-28.
4. Захарченко О.В. Наукові основи сталого розвитку. *Наукові праці національного університету харчових технологій*. 2015. № 4. С. 68-75.
5. Латишева О.В. Етапи управління екологічною складовою потенціалу сталого розвитку машинобудівних підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 218-223.
6. Маркова Н.С. Застосування європейського досвіду при формуванні сталого розвитку в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 25-29.
7. Мельник Л.Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем: монография. Сумы: Университетская книга, 2015. 447 с.
8. Основи сталого розвитку: навч. посібник; за заг. ред. Л.Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2005. 654 с.
9. Привалова Л.В., Шило Л.А. Фінансові передумови формування моделі сталого розвитку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 2. С. 48-51.
10. *Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти*: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2012. 534 с.
11. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жилияєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 632 с.

Надійшла до редакції 14.11.2018 р.